

Zarys historii Grobowca Andruszewskich oraz Zofii z Zawadzkich Krynickiej przy cerkwi św. Paraskewy w Radrużu (1871 – 2020)

1. Majątek Radruż został kontraktem kupna sprzedaży nabyty w dniu 12.07.1871 r. przez Ignacego Mogiłę Andruszewskiego (właśc. Andrószowskiego - Ojca), właściciela m. in. dóbr Czerlany i Stodółki i Kazimierza Mogiłę Andruszewskiego (właśc. Andrószowskiego - Syna) od p. Jana Bibersteina Starowiejskiego (właśc. Stanisława Jana Starowiejskiego herbu Biberstein), właściciela m. in. dóbr Bratkówka i Korabniki odpowiednio w częściach 2/3 i 1/3 całości.
2. W dniu 23.01.1876 r. (na ponad miesiąc przed śmiercią w dniu 27.02.1876 r.) Ignacy Andruszewski przeniósł na Kazimierza Andruszewskiego swoją część udziałów w majątku Radruż. Pozostałe dobra przeniósł na synów i córki: Ksawerego i Wincentego oraz Klementynę z Andruszewskich Kawecką i Zofię z Andruszewskich Kotkowską. Od Kazimierza i Józefy Andruszewskich datuje się powstanie radrusko – smolińskiej linii rodu (w roku 1887 Józefa z Krynickich Andruszewska nabyła sąsiedni w stosunku do Radruża majątek leśny Smolin i Kolonia Smolin).
3. W dniu 13.11.1889 r. Kazimierz Andruszewski i Józefa z Krynickich Andruszewska kontraktem kupna sprzedaży przenieśli na Wacława Toczyskiego własność majątności Radruż i osiedli na stałe w Smolinie.
4. Około 1880 roku Kazimierz Andruszewski w obejściu cerkwi Św. Paraskewy w Radrużu wybudował z cegły i kamienia bruśnieńskiego kryptę i nagrobek dla Zofii z Zawadzkich Krynickiej, matki Józefy z Krynickich Andruszewskiej. Zofia z Zawadzkich Krynicka zmarła we dworze w Smolinie w dniu 24.12.1887 r. i została pochowana w kryptcie (zob. pkt 23) posadowionej pod nagrobkiem. Nieco później na polecenie Kazimierza Andruszewskiego wybudowano kryptę i nagrobek Grobowca Rodziny Andruszewskich.
5. Pod koniec XIX wieku w Grobowcu Andruszewskich jako pierwsza spoczęła Klucznica we dworze Andruszewskich w Radrużu – Maria Wiśniewska.
6. Od roku 1871 do roku 1890 Kazimierz Andruszewski – ex officio Kolator cerkwi św. Paraskewy w Radrużu, miał obowiązek pieczy nad świątynią, zarazem prawo zasiadania w ławie kolatorskiej oraz całowania patyny podczas nabożeństw.
7. W roku 1911 w Grobowcu Andruszewskich spoczął Kolator cerkwi św. Paraskewy w Radrużu i właściciel majątności Radruż Kazimierz Mogiła Andruszewski.
8. W roku 1930 w Grobowcu Andruszewskich spoczął Zygmunt Mogiła Andruszewski senior, właściciel majątności Smolin, syn Kazimierza Andruszewskiego.
9. W roku 1934 w Grobowcu Andruszewskich spoczęła Józefa z Krynickich Andruszewska, wdowa po Kazimierzu Andruszewskim.
10. Do wybuchu II wojny światowej Radruż był zamieszkiwany w znakomitej większości przez Rusinów (Ukraińców). Społeczności polska i ukraińska Horyńca i Radruża pozostawały wówczas blisko i zgodnie, wspólnie obchodząc święta kościelne, żyjąc w poszanowaniu wspólnej historii i tradycji (zob. opis czerwcowej procesji w Horyńcu i Radrużu: Jan Andruszewski – Sen Kiryły (s. 26 i nast.) [w:] Z ziemi łez i piękna. Lwów 1905 – Księgarnia Narodowa). Około 1943 - 1944 roku ukraińscy nacjonaliści zdewastowali nagrobki Andruszewskich oraz Zofii z Zawadzkich Krynickiej

oraz prawdopodobnie sprofanowali wewnątrz Grobowca Andruszewskich. Nie jest wiadome, czy dokonali również profanacji krypty pod Grobem Zofii z Zawadzkich Krynickiej.

11. Około roku 1950 Zygmunt Andruszewski junior własnym sumptem restaurował nagrobki Andruszewskich i Zofii z Zawadzkich Krynickiej w Radrużu, uszkodzone przez ukraińskich nacjonalistów.
12. W dniu 16.05.1979 r. komunistyczne władze PRL w osobie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu potwierdziły prawo Rodziny Andruszewskich do grobów przy cerkwi św. Paraskewy w Radrużu i zezwoliły na dokonywanie dalszych pochówków w grobowcu Andruszewskich.
13. W listopadzie 1987 roku w Grobowcu Andruszewskich spoczęła Stanisława z Rudeńskich Andruszewska, małżonka Zygmunta Andruszewskiego juniora, ostatniego przedwojennego właściciela majątności Smolin.
14. W kwietniu 1988 w Grobowcu Andruszewskich spoczął Zygmunt Mogiła Andruszewski junior, wnuk Kazimierza Andruszewskiego, właściciel majątności Smolin do wybuchu II wojny światowej; po wojnie długoletni zastępca dyrektora wojewódzkiego zrzeszenia Państwowych Gospodarstw Rolnych na Podkarpaciu.
15. Ponieważ cerkiew św. Paraskewy w Radrużu u schyłku PRL pozostawała bez jakiegokolwiek opieki i zabezpieczenia, około 1987 roku Wojciech Andruszewski (prawnuke Kazimierza Andruszewskiego) zamontował stalową kłódkę na bramie głównej do cerkiewki.
16. Około roku 2000 Barbara z Andruszewskich p.v. Witkowska s.v. Bąkowska (prawniczka Kazimierza Andruszewskiego) ufundowała tabliczkę marmurową na Grobowcu Andruszewskich.
17. W maju 2001 roku w Grobowcu Andruszewskich spoczął Wojciech Mogiła Andruszewski, długoletni dyrektor, następnie administrator Państwowego Gospodarstwa Rybackiego w Rudzie Różanieckiej, prawnuke Kazimierza Andruszewskiego.
18. W roku 2011 Rodzina Andruszewski współfinansowała publikację albumu „Radruż. Kresowe Dziedzictwo” (wyd. Muzeum Kresów w Lubaczowie. Lubaczów 2011) poświęconego w całości cerkwi św. Paraskewy w Radrużu, w tym w całości pokryła honorarium fotografika Tadeusza Budzińskiego, grafika prof. Tadeusza Nuckowskiego oraz tłumaczenie tekstu albumu przez Agnieszkę Karolinę Andruszewską z języka polskiego na język angielski.
19. 21 czerwca 2013 roku cerkiew św. Paraskewy w Radrużu wraz z otaczającym przycerkiewnym cmentarzem, w tym Grobowiec Andruszewskich oraz Grób Zofii z Zawadzkich Krynickiej wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO.
20. W dniu 13.10.2013 roku 2 x prawnukowie Kazimierza Andruszewskiego powołali do życia Fundację Smolin Andruszewski, której jednym z celów statutowych jest „opieka nad grobami rodziny Andruszewskich w Polsce oraz na Ukrainie, w szczególności grobowcem Andruszewskich oraz grobowcem Zofii z Zawadzkich Krynickiej posadowionymi na terenie zespołu cerkiewnego w Radrużu” – <http://www.smolin.pl/fundacja/web/bin/Statut.pdf>
21. W roku 2017 roku dyrektor Muzeum Kresów w Lubaczowie Stanisław Makara publicznie zaprzeczył prawu Rodziny Andruszewskich do grobowców Andruszewskich oraz Zofii z Zawadzkich Krynickiej. W tymże roku Rodzina Andruszewskich oraz Fundacja Smolin Andruszewski wytoczyli powództwo przeciwko Muzeum Kresów w Lubaczowie o ustalenie

prawa do grobu Andruszewskich i Zofii z Zawadzkich Krynickiej. Prawomocnym wyrokiem z dnia 28.05.2018 r. sygn. akt I C 644/17 – zgodnie z żądaniem powodów – Sąd Okręgowy w Przemyślu Wydział I Cywilny ustalił prawo 2 x Prawników Kazimierza Andruszewskiego do Grobowców Andruszewskich oraz Zofii z Zawadzkich Krynickiej, które treścią swą obejmuje między innymi prawo do kultywowania pamięci o zmarłych i pochowanych tamże członkach Rodziny Andruszewskich, prawo do opieki nad grobowcami i katakumbami oraz pochówku w w/w grobach. Rodzina Andruszewskich i Fundacja nie żądali od pozwanego Muzeum Kresów w Lubaczowie zwrotu poniesionych kosztów postępowania sądowego.

22. W dniu 22 listopada 2017 roku rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zespół cerkiewny w Radrużu, w tym cerkiew pod wezwaniem św. Paraskewy i cmentarz przycerkiewny obejmujący grobowiec Andruszewskich oraz grób Zofii z Zawadzkich Krynickiej, w których spoczywa pięć pokoleń Andruszewskich uznany został za pomnik historii.
23. W roku 2019 r. zespół konserwatorów zabytków pod kierownictwem Pana prof. Janusza Smazy z Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie zinwentaryzował i zbadał nagrobki, zidentyfikował lokalizację krypty pod Grobowcem Rodziny Andruszewskich oraz wysnuł tezę o istnieniu podobnej krypty pod nagrobkiem Zofii z Zawadzkich Krynickiej.
24. W latach 2019 – 2021 na polecenie kolejnych dyrekcji Muzeum Kresów w Lubaczowie dokonano wymiany kłódek do bramy cerkwi, zamykając faktyczny dostęp do Grobowców rodzinie Andruszewskich.

Cezary Andruszewski, spisane 30.05.2020 r, w Rzeszowie (aktualizacja na dzień 07.12.2021 r.)

